

¹ *Werner Joahim*. Beiträge Zur Archäologie der Attila Reiches. München, 1956.

² *Вязьмитка М. І., Іллінська В. А., Покровська Є. Ф., Тереножкін О. І., Ковпаненко Г. Т.* Кургани біля с. Новопилипівки і радгоспу «Аккермень». — АП, 1960, т. 8, с. 22, рис. 2.

³ *Засецкая И. П.* Особенности погребального обряда гуннской эпохи на территории степей Нижнего Поволжья и Северного Причерноморья. — АСЗ, 1971, вып. 13, с. 61.

⁴ *Пешанов В. Ф.* Мелитопольская диадема. — КСИА АН УССР, 1961, вып. 11, с. 70—74.

⁵ *Ковалева И. Ф.* Погребение IV в. у с. Старая Игреня. — СА, 1962, № 4, с. 233—238.

⁶ *Пешанов В. Ф., Телегин Д. Я.* Жертвенное место алао-гуннского времени в урочище Макартет. — АО 1967 г. 1968, М., с. 229—232.

⁷ *Тиханова М. А., Черняков И. Т.* Новая находка погребения с диадемой в северо-западном Причерноморье. — СА, 1970, № 3, с. 117—126, табл. 1; *Каменецкий Н. С., Кропоткин В. В.* Погребение гуннского времени близ Танаиса. — СА, 1962, № 3, с. 235—240.

⁸ *Иордан*. О происхождении и деянии готы. — В кн.: Гетика. М., «Восточная литература», 1960, § 122—123.

⁹ *Шрамко Б. А.* К вопросу о значении культурно-хозяйственных особенностей степной и лесостепной Скифии. — В кн.: Проблемы скифской археологии. М., 1971, с. 95.

¹⁰ *Смирнов К. Ф.* Вопросы изучения сарматских племен и их культуры в советской археологии. — ВССА, 1954, М., с. 246; *Пешанов В. Ф.* Вказ. праця, с. 70—74; *Пешанов В. Ф., Телегин Д. Я.* Вказ. праця, с. 332.

¹¹ *Тиханова М. А., Черняков И. Т.* Вказ. праця, с. 126.

¹² *Амброс А. К.* Проблемы раннесредневековой хронологии Восточной Европы. — СА, 1971, № 2, с. 104; *Рутківська Л. М.* Кочовники та землероби на території степової України в середині I тисячоліття н. е. — Археологія, 1969, т. 12, с. 156.

¹³ *Черных Е. Н., Барцева Т. Б.* Сплавы цветных металлов. — В кн.: Металл черняховской культуры. М., «Наука», 1972, с. 50—117; *Кадеев В. И.* Очерки истории экономики Херсонеса в I—IV вв. н. э. Харьков, Изд-во Харьк. ун-та, 1970, с. 41. Названі також дані, здобуті лабораторією спектрального аналізу кафедри стародавньої історії Харківського державного університету ім. Горького. Автор дякує Л. П. Грубняк за одержані матеріали.

¹⁴ Фонди Харківського історичного музею. Реєстр Левицького, № 54—55.

В. Д. МИХАЙЛОВ

Погребение медника гуннского времени в Северном Приазовье

Резюме

В настоящей публикации описаны материалы кузнечно-литейного комплекса из погребения гуннского времени, найденного у подножья кургана в пойме р. Молочной близ с. Новофилипповка Мелитопольского района Запорожской области.

В состав инвентаря входят: медные слитки-заготовки, обрубки, раскованные заготовки, фрагменты сосудов, подготовленные для переплавки, кузнечный инструментарий, железные ручки котлов, производственные отходы (медная стружка), металлургический инвентарь, оружие (стрелы) и предметы туалета (зеркало). Перечисленные предметы свидетельствуют о том, что обитавшее в Северном Приазовье население гуннского племенного союза в определенной мере было связано с названной территорией и имело собственное разветвленное и разностороннее ремесло.

Данные спектрального и металлографического анализа медных предметов показали наличие медной основы с включением олова и свинца (в одном случае незначительный процент цинка — 0,085). Отсутствие цинка, по-видимому, указывает на особую технологию получения цветного металла и дает возможность предполагать существование самостоятельного металлургического центра на восточной территории Европейской части СССР.

Г. Г. МЕЗЕНЦЕВА

Гончарна майстерня у Белгороді Київському

З 1966 р. кафедра археології та музеєзнавства Київського ордену Леніна державного університету імені Т. Г. Шевченка веде розкопки стародавнього Белгорода, розташованого на правому березі р. Ірпеня за 23 км від Києва (рис. 1). Досліджуються оборонні укріплення, ве-



Рис. 1. Загальний вигляд Белгорода.



Рис. 2. Горно № 1 з Белгорода Київського.

дяться розкопки на його дитинці і посаді. Виявлено понад 40 стародавніх жител, чимало господарських та виробничих приміщень та безліч різноманітних знахідок. Результати цих досліджень опубліковано у ряді статей¹.

Проте історія Белгорода ще потребує дальших пошуків. Однією з невисвітлених, але важливих проблем залишається вивчення економічного життя Белгорода, його ремесел, техніки виробництва та

інших питань, які визначали економічний потенціал міста в різні періоди його багатоговікового життя.

Окремі знахідки з Белгорода — інструменти, вироби, горни тощо були видані у деяких загальних працях про ремесло давньої Русі², але ще немає спеціальної праці про економіку давнього Белгорода.

Привертає увагу керамічне виробництво, оскільки воно є важливим показником для визначення економічного розвитку міста. Про



Рис. 3. Горно № 2 з Белгорода Київського.

його поширення свідчать численні та різноманітні керамічні знахідки з Белгорода. Серед них — посуд різних видів і форм, майоликові плитки³, кахлі з орнаментальними і фігурними зображеннями, цегла⁴, світильники і свічники⁵, дитячі іграшки та інші предмети.

Влітку 1973 р. при розкопках на посаді Белгорода виявлено гончарну майстерню, розташовану в кінці посаду, неподалік від міських валів, вздовж дороги, яка вела з посаду до дитинця стародавнього міста.

На площі довжиною 8 м, шириною 5,4 м, на глибині 1,20 м від сучасної поверхні відкрито три великі глинобитні гончарні горни. Всі горни двокамерні. На жаль, вони дуже зруйновані, бо площу над ними зайнято під городи. Від верхніх камер залишилися черні і част-

ково склепіння. Нижні камери були заглиблені в ґрунт, проте відновити їх влаштування не вдалося.

Краще збереглося горно № 1 грушоподібної форми, довжиною 1,3 м, шириною 1,2 м (рис. 2). Частково збереглося його склепіння. Горно складалося з двох камер: нижньої топки і верхньої — випалювальної. У черені були круглі продухи, які йшли по центру та попід краєм череня. Діаметр кожного продуха — близько 10 см.

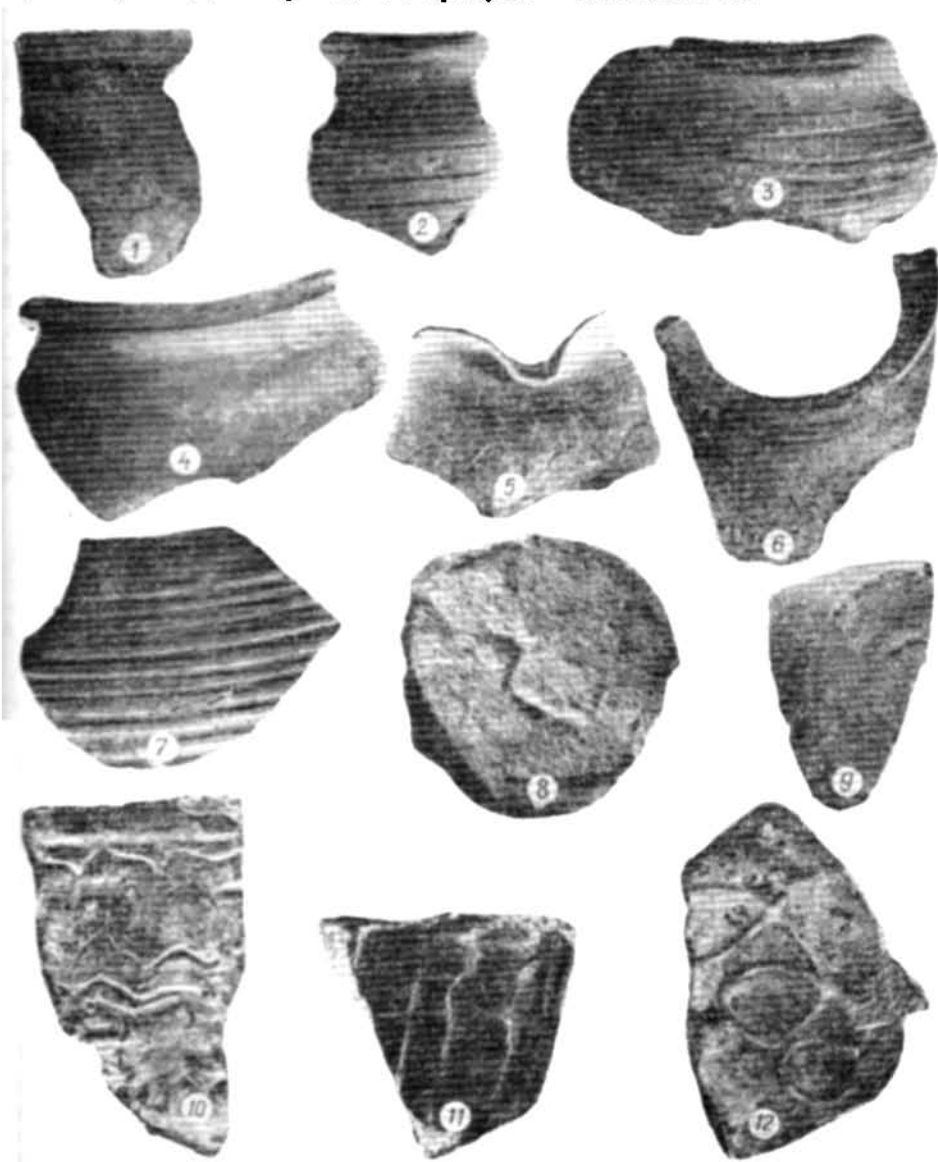


Рис. 4. Посуд гончарної майстерні Белгорода Київського.

Горно № 2 виявлено майже поруч з горном № 1 (рис. 3). Збереглися лише його нижня камера, устя і черинь. Горно мало грушоподібну форму, довжина його 1,5 м, ширина 1 м, висота 0,80 м. Устя довжиною 0,9 м, шириною 0,5 м.

У горні № 3 добре збереглися нижня камера, устя та черинь з продухами. Форма горна теж грушоподібна, довжина 1,8 м, ширина 1,4 м, висота 0,8 м. Устя довжиною 0,4 м, шириною 0,3 м. Продухи

йшли, як в горні № 1, по краю череня та рядами по центральній частині. Діаметр кожного продуха — близько 10 см.

За влаштуванням, розмірами та формою белгородські горни аналогічні київським гончарним горнам, зокрема виявленим на схилах Старокиївської гори в 1967 р.⁶ Верхня камера у київських горнах викладена з каменю і глини, а в белгородських вона глинобитна. Дослідники датують київські гончарні горни XI—XII ст.

У белгородській гончарній майстерні на посаді знайдено поблизу горнів і в них самих посуд. Здебільшого цей посуд являє собою уламки горщиків, глечиків, покришок та корчаг, хоча траплялися уламки і інших видів керамічних виробів. Оскільки площа дослідження перебуває під оранкою, посуд дуже фрагментований.

Посуд з белгородської гончарної майстерні виготовлено з добре відмученої світлої, майже білої глини високої температури випалу. Вінця горщиків круто відігнуті назовні, потовщені і заокруглені на кінцях, або зрізані і мають манжетоподібну форму. Плічка, а інколи і тулуб горщиків та глечиків, орнаментовані нарізними лінійними або хвилястими смужками. Проте трапляється на плічках горщиків ще так званий нігтьовий орнамент у поєднанні з лінійним та хвилястим. Денця горщиків та глечиків здебільшого мають наліпні обідки і часто клейма. Форми клейм дуже різноманітні, але переважають зображення кола (одне в одному, інколи з променями). Серед них трапляються клейма у вигляді двозубця (рис. 4, 8). Наявність на денцях клейм з двозубцями, характерними для X ст., дають підстави вважати, що Белгородська гончарна майстерня працювала вже в X ст.

¹ Мезенцева Г. Г. Про топографію стародавнього Білгорода.— УІЖ. 1968. № 8; Мезенцева Г. Г. Новые исследования древнего Белгорода Киевского.— АО за 1968 г. 1969, М.; Мезенцева Г. Г. Дослідження Белгорода Київським університетом.— Археологічні дослідження на Україні, 1969, вип. 2; Мезенцева Г. Г. Розкопки Белгорода в 1969.— Археологічні дослідження на Україні в 1969 р., 1972, вип. 4.

² Рыбаков Б. А. Ремесло Древней Руси. М., Изд-во АН СССР. 1948.

³ Тищенко А. Р. Древнерусская и украинская керамика X—XVII вв.— Автореф. канд. искусствоведческих наук.

⁴ Асеев Ю. С. Архитектура Киевской Руси. К., 1969, с. 165—166.

⁵ Мезенцева Г. Г. Давньоруські керамічні світільники та свічки.— Археологія, 1973, 10, с. 72—77.

⁶ Толочко П. П., Кирилович С. Р., Дяденко В. Л. Из работ Киевской археологической экспедиции.— Археологические исследования на Украине в 1967 г., 1968, вып. 1, с. 188, 189, рис. 1.

Г. Г. МЕЗЕНЦЕВА

Гончарная мастерская в Белгороде Киевском

Резюме

Летом 1973 г. при раскопках древнерусского города Белгорода, расположенного юго-западнее Киева, была открыта на посадке большая гончарная мастерская с тремя горнами для обжига посуды. В связи с многолетней распашкой поверхности, сохранность горнов неполная — уцелели только их нижние части. Горны были двухкамерными, грушевидной формы. Аналогией белгородским горнам может служить киевский горн, открытый на склонах Старокиевской горы в 1967 г.